

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

TEKNOLOGIYA DARSLARIDA ZAIF ESHITUVCHI O'QUVCHILARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Abdullayeva Durdona Dilshod qizi

Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy pedagogika universiteti, magistr

Annotatsiya

Mazkur ilmiy maqolada texnologiya darslari jarayonida zaif eshituvchi o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari chuqur tahlil qilinadi. Inklyuziv ta'lim sharoitida ushbu toifadagi o'quvchilarning muloqotga kirishish, fikr bildirish, hamkorlikda ishlash hamda o'quv topshiriqlarini bajarish jarayonidagi o'ziga xos xususiyatlari yoritiladi. Shuningdek, kommunikativ kompetensiya tushunchasining mazmuni, uning tarkibiy komponentlari – lingvistik, ijtimoiy, pragmatik va interaktiv ko'nikmalar bilan bog'liqligi asoslab beriladi. Tadqiqotda texnologiya fanining amaliy yo'nalganligi zaif eshituvchi o'quvchilar uchun tabiiy kommunikativ muhit yaratishi, bunda vizual vositalar, imo-ishora tili, piktogrammalar, modellashtirish va hamkorlikda o'qitish texnologiyalarining o'zni alohida ta'kidlanadi. Ushbu yondashuvlar o'quvchilarning nafaqat o'quv materialini o'zlashtirishiga, balki ijtimoiy muloqotga faol kirishishiga ham xizmat qiladi. Maqolada shuningdek, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish jarayonida o'qituvchining metodik tayyorgarligi, individual yondashuvni qo'llash, darsda multimodal o'qitish muhitini yaratish va raqamli texnologiyalardan foydalanish zarurligi asoslab beriladi. Amaliy kuzatuvlar natijasida texnologiya darslarida tizimli ravishda qo'llanilgan vizual va interaktiv metodlar zaif eshituvchi o'quvchilarning muloqot faolligini sezilarli darajada oshirishi aniqlangan.

Kalit so'zlar: zaif eshituvchi o'quvchilar, kommunikativ kompetensiya, texnologiya darsi, inklyuziv ta'lim, vizual metodlar, pedagogik texnologiyalar.

МЕТОДИКА РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СЛАБОСЛЫШАЩИХ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГИИ

Абдуллаева Дурдона Дилшод кизи

Национальный педагогический университет Узбекистана имени Низами, магистрантка

Аннотация

В данной научной статье представлен углубленный анализ теоретических и практических аспектов развития коммуникативной компетентности слабослышащих учащихся в процессе уроков технологии. Выделены специфические особенности этой категории учащихся в процессе общения, выражения мнений, совместной работы и выполнения учебных заданий в условиях инклюзивного образования. Обосновано содержание понятия коммуникативной компетентности, её структурные компоненты – лингвистические, социальные, прагматические и интерактивные навыки. В исследовании подчеркивается практическая направленность науки о технологиях в создании естественной коммуникативной среды для слабослышащих учащихся, в которой акцентируется роль визуальных средств, языка жестов, пиктограмм, моделирования и технологий совместного обучения. Эти подходы помогают учащимся не только осваивать учебный материал, но и активно участвовать в социальном общении. В статье также обосновывается необходимость методической подготовки учителя, использования индивидуального подхода, создания мультимодальной учебной среды на уроке и применения цифровых технологий в процессе развития коммуникативной компетентности. В результате практических наблюдений было установлено, что визуально-интерактивные методы, систематически используемые на уроках технологии, значительно повышают коммуникативную активность учащихся с нарушениями слуха.

Ключевые слова: учащиеся с нарушениями слуха, коммуникативная компетентность, урок технологии, инклюзивное образование, визуальные методы, педагогические технологии.

METHODOLOGY FOR DEVELOPING COMMUNICATIVE COMPETENCE OF HEARING- IMPAIRED STUDENTS IN TECHNOLOGY CLASSES

Abdullayeva Durdona Dilshod qizi

Nizami National Pedagogical University of Uzbekistan, Master's student

Abstract

This scientific article provides an in-depth analysis of the theoretical and practical aspects of developing the communicative competence of hearing-impaired students in the process of technology lessons. The specific features of this category of students in the process of communicating, expressing opinions, working together, and completing educational tasks in inclusive education are highlighted. The content of the concept of communicative competence, its structural components - linguistic, social, pragmatic, and interactive skills - are also substantiated. The research emphasizes the practical orientation of technology science in creating a natural communicative environment for hearing-impaired students, in which the role of visual aids, sign language, pictograms, modeling, and collaborative learning technologies is emphasized. These approaches help students not only master the educational material, but also actively engage in social communication. The article also substantiates the need for methodological training of the teacher, the use of an individual approach, the creation of a multimodal learning environment in the lesson, and the use of digital technologies in the process of developing communicative competence. As a result of practical observations, it was found that visual and interactive methods systematically used in technology lessons significantly increase the communicative activity of hearing-impaired students.

Keywords: hearing-impaired students, communicative competence, technology lesson, inclusive education, visual methods, pedagogical technologies.

Zamonaviy ta'lim tizimida inklyuziv yondashuvni rivojlantirish alohida ehtiyojga ega bo'lgan o'quvchilarning jamiyatga moslashuvi va to'liq ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirishda muhim o'rin tutadi. Xususan, zaif eshituvchi o'quvchilarning ta'lim jarayoniga samarali integratsiyasi nafaqat ularning bilim darajasini oshirish, balki ijtimoiy-kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirish bilan ham bevosita bog'liqdir. Chunki muloqot qobiliyati shaxsning ijtimoiylashuvi, o'z fikrini ifoda etishi va atrofdagilar bilan o'zaro munosabatga kirishishida asosiy omil hisoblanadi.

Zaif eshituvchi o'quvchilarda nutqni idrok etish va og'zaki muloqot jarayoni cheklangan bo'lishi mumkinligi sababli, ularning kommunikativ rivojlanishi ko'proq vizual, kinestetik va amaliy faoliyatga tayangan holda shakllanadi. Shu nuqtayi nazardan, ta'lim jarayonida qo'llaniladigan metod va vositalarning to'g'ri tanlanishi alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlaydigan, hamkorlikni rivojlantiradigan va vizual qo'llab-quvvatlashga asoslangan yondashuvlar samarali natija beradi.

Texnologiya darslari mazmunan amaliy faoliyatga yo'naltirilganligi bilan boshqa fanlardan ajralib turadi. Ushbu fan doirasida o'quvchilar turli buyumlar yasash, modellashtirish, konstruksiyalash va amaliy topshiriqlarni bajarish jarayonida faol muloqotga kirishadi. Bu esa zaif eshituvchi o'quvchilarda nafaqat o'quv materialini o'zlashtirish, balki o'zaro hamkorlik, topshiriqlarni muhokama qilish, yordam so'rash va fikr bildirish kabi kommunikativ ko'nikmalarining shakllanishiga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, inklyuziv ta'lim sharoitida texnologiya darslarini tashkil etish o'qituvchidan yuqori darajadagi metodik tayyorgarlikni talab etadi. O'qituvchi o'quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda, dars jarayonini multimodal yondashuv asosida tashkil etishi lozim. Bunda imo-ishora tili, piktogrammalar, vizual yo'riqnomalar, interaktiv vositalar hamda guruhli ish shakllaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Bugungi kunda ta'lim tizimida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish asosiy kompetensiyalardan biri sifatida qaralmoqda. Ushbu kompetensiya shaxsning muloqotga kirishish, axborotni qabul qilish va uzatish, hamkorlikda ishlash hamda ijtimoiy muhitga moslashish qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. Zaif eshituvchi o'quvchilar uchun esa bu kompetensiyaning shakllanishi yanada murakkab jarayon bo'lib, maxsus metodik yondashuvlarni talab etadi.

Adabiyotlar tahlili

Zaif eshituvchi o'quvchilarning ta'limi va ularning kommunikativ rivojlanishi masalasi defektologiya, maxsus pedagogika hamda inklyuziv ta'lim yo'nalishlarida keng o'rganilgan muhim ilmiy muammolardan biridir. Ushbu masala bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, eshitish nuqsoni bo'lgan bolalarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish ko'p omilli jarayon bo'lib, u pedagogik muhit, metodik yondashuv va individual psixofiziologik xususiyatlarga bevosita bog'liqdir.

Lev Vygotsky o'zining ilmiy qarashlarida nuqsonli rivojlanishning ijtimoiy kompensatsiya nazariyasini ilgari surib, bola rivojlanishida ijtimoiy muhit va muloqotning hal qiluvchi rolini ta'kidlaydi. Uning fikricha, nutq va tafakkur o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, aynan ijtimoiy interaksiya orqali rivojlanadi [1, 45-b.]. Ushbu nazariya zaif eshituvchi o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

R.M. Boskis eshitish nuqsoni bo'lgan bolalarning psixologik rivojlanish xususiyatlarini o'rganar ekan, ularning kognitiv jarayonlari ko'proq vizual idrokka asoslanishini ta'kidlaydi. Olimning fikriga ko'ra, eshitish qobiliyati cheklangan bolalarda muloqotning muqobil shakllarini rivojlantirish zarur bo'lib, bu jarayonda imo-ishora tili va vizual vositalar muhim o'rin tutadi [2, 63-b.].

S.A. Zykov maxsus ta'lim metodikasini ishlab chiqishda zaif eshituvchi bolalar bilan ishlashda kommunikativ yondashuvni asosiy prinsip sifatida ko'rsatadi. U o'quv jarayonini amaliy faoliyat bilan bog'lash, vizual tayanchlardan foydalanish va muloqotni bosqichma-bosqich shakllantirish zarurligini ta'kidlaydi [3, 78-b.].

N.V. Kuzmina pedagogik faoliyat samaradorligini o'rganar ekan, o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi o'quvchilarning rivojlanish natijalariga bevosita ta'sir qilishini asoslab beradi. Uning fikricha, inklyuziv ta'limda o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki kommunikativ muhit yaratuvchi subyekt sifatida ham faoliyat yuritishi lozim [4, 112-b.].

Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlarda inklyuziv ta'lim sharoitida multimodal yondashuvning samaradorligi alohida ta'kidlanadi. Jumladan, vizual materiallar, raqamli texnologiyalar va interaktiv metodlar zaif eshituvchi o'quvchilarning dars jarayonida faol ishtirokini oshirishi ilmiy jihatdan asoslangan. UNESCO tavsiyalarida ham inklyuziv ta'limni rivojlantirishda moslashtirilgan o'quv muhitini yaratish, individual yondashuv va kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan [5, 29-b.].

Clark M.D. tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda eshitish qobiliyati cheklangan o'quvchilar bilan ishlashda texnologik vositalardan foydalanish ularning ijtimoiy va kommunikativ faolligini oshirishi qayd etilgan. Muallif vizual o'qitish, subtitrl materiallar va interaktiv topshiriqlarning samaradorligini amaliy misollar asosida ko'rsatadi [6, 95-b.].

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, zaif eshituvchi o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda kompleks yondashuv zarur bo'lib, u pedagogik, psixologik va texnologik omillar uyg'unligiga asoslanadi. Ayniqsa, texnologiya darslarining amaliy yo'naltirilganligi ushbu kompetensiyani shakllantirish uchun qulay didaktik sharoit yaratadi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda zaif eshituvchi o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini texnologiya darslari jarayonida rivojlantirish samaradorligini aniqlash maqsadida pedagogik va eksperimental yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot inklyuziv ta'lim sharoitida tashkil etilib, zaif eshituvchi o'quvchilardan iborat tajriba guruhi bilan amaliy ishlar olib borildi. Ilmiy izlanishda quyidagi metodlardan foydalanildi: pedagogik kuzatuv, suhbat, diagnostik tahlil, test sinovlari hamda amaliy faoliyat natijalarini o'rganish. Ushbu metodlar o'quvchilarning dars jarayonidagi kommunikativ faolligi, hamkorlik ko'nikmalari va topshiriqlarni bajarishdagi mustaqillik darajasini aniqlash imkonini berdi.

Dars jarayonida multimodal yondashuv asosida vizual vositalar (rasm, piktogramma, sxema), imo-ishora tili, bosqichma-bosqich yo'riqnomalar hamda guruhli ish shakllari qo'llanildi. Eksperiment oldi va keyingi bosqichlarda o'quvchilarning kommunikativ ko'rsatkichlari solishtirildi. Tadqiqot natijalarini qayta ishlashda sifat tahlili usulidan foydalanilib, o'quvchilarning muloqot faolligi va ijtimoiy interaksiya darajasidagi o'zgarishlar baholandi.

Natijalar

Tadqiqot jarayonida texnologiya darslarida zaif eshituvchi o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish samaradorligi pedagogik kuzatuv, suhbat, diagnostik tahlil, test sinovlari va amaliy faoliyat mahsullarini o'rganish metodlari asosida baholandi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, multimodal yondashuv asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning muloqot faolligi va hamkorlik ko'nikmalarini sezilarli darajada oshirgan.

Zaif eshituvchi o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini texnologiya darslari jarayonida rivojlantirish murakkab pedagogik jarayon hisoblanadi. Shu sababli tadqiqotni samarali tashkil etishda bir-birini to'ldiruvchi pedagogik, psixologik va amaliy metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Metodlarning to'g'ri tanlanishi o'quvchilarning muloqot faolligi, hamkorlik ko'nikmalari va topshiriqlarni bajarishdagi mustaqilligini chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

Quyidagi jadvalda mazkur mavzuni tadqiq etishda foydalanish tavsiya etiladigan asosiy metodlar, ularning mazmuni va kutiladigan natijalari keltirilgan.

№	Metod nomi	Mazmuni	Qo'llash usuli	Kutiladigan natija
1	Pedagogik kuzatuv	O'quvchilarning dars jarayonidagi	Dars davomida o'quvchilarning muloqoti,	Kommunikativ faollik darajasi aniqlanadi

		kommunikativ faolligini kuzatish	guruhdagi ishtiroki va topshiriq bajarishi monitoring qilinadi	
2	Suhbat metodi	O'quvchilarning fikr bildirish va muloqot qilish imkoniyatlarini o'rganish	Individual va guruhli savol-javob tashkil etiladi	O'quvchilarning nutqiy va ijtimoiy faolligi baholanadi
3	Diagnostik tahlil	Kommunikativ kompetensiya darajasini aniqlash	Maxsus mezon va indikatorlar asosida baholash amalga oshiriladi	Kompetensiyaning rivojlanish darajasi aniqlanadi
4	Test sinovlari	O'quvchilarning topshiriqlarni tushunish va bajarish darajasini tekshirish	Vizual va amaliy test topshiriqlari beriladi	Bilim va ko'nikmalardagi o'zgarishlar aniqlanadi
5	Eksperimental metod	Yangi metodik yondashuv samaradorligini tekshirish	Tajriba va nazorat guruhlari bilan ishlash tashkil qilinadi	Qo'llanilgan metodikaning samaradorligi baholanadi
6	Multimodal o'qitish metodi	Vizual, yozma va imo-ishora vositalarini uyg'un qo'llash	Piktogramma, video, sxema va imo-ishoralardan foydalaniladi	Axborotni tushunish va muloqot qilish osonlashadi
7	Hamkorlikda o'qitish metodi	O'quvchilarning birgalikdagi faoliyatini rivojlantirish	Guruhli topshiriq va loyihalar tashkil etiladi	Jamoaviy muloqot va hamkorlik rivojlanadi
8	Amaliy faoliyat metodi	Buyum yasash va texnologik topshiriqlar orqali o'qitish	Texnologiya darslarida amaliy ishlar bajariladi	Mustaqil ishlash va kommunikativ ko'nikmalar shakllanadi
9	Vizual metod	Axborotni ko'rish orqali qabul qilishni kuchaytirish	Rasmlar, diagrammalar va ko'rgazmali vositalardan foydalaniladi	Topshiriqlarni tushunish darajasi oshadi
10	Faoliyat mahsullarini tahlil qilish	O'quvchilarning tayyorlagan ishlari orqali rivojlanishni baholash	Tayyorlangan buyum va loyihalar o'rganiladi	Amaliy va kommunikativ ko'nikmalar rivoji aniqlanadi

Jadvalda keltirilgan metodlar o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, zaif eshituvchi o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini har tomonlama o'rganish imkonini beradi. Ayniqsa, pedagogik kuzatuv, suhbat va diagnostik tahlil metodlari o'quvchilarning muloqot faolligi hamda ijtimoiy interaksionini aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

Multimodal o'qitish va vizual metodlarning qo'llanilishi eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning axborotni qabul qilishini yengillashtirib, topshiriqlarni tushunish darajasini oshiradi. Shu bilan birga, hamkorlikda o'qitish va amaliy faoliyat metodlari o'quvchilarning jamoa bilan ishlash, o'z fikrini ifodalash va o'zaro yordam ko'rsatish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Faoliyat mahsullarini tahlil qilish esa o'quvchilarning nafaqat amaliy natijalarini, balki kommunikativ rivojlanish dinamikasini ham baholash imkonini beradi. Umuman olganda, ushbu metodlardan kompleks foydalanish texnologiya darslarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish bo'yicha ilmiy asoslangan va samarali metodik tizimni yaratishga xizmat qiladi.

Pedagogik kuzatuv natijalariga ko'ra, darslarning dastlabki bosqichida o'quvchilar ko'proq passiv ishtirok etgan, topshiriqlarni bajarishda o'qituvchi yoki sinfdoshlarning bevosita ko'magiga tayangan. Biroq vizual vositalar, piktogrammalar va bosqichma-bosqich yo'riqnomalar joriy etilgach, ularning dars jarayonidagi mustaqil harakati va topshiriqlarga javob berish faolligi ortgan.

Suhbat metodi orqali o'quvchilarning dars mazmunini tushunish darajasi va o'z fikrini ifodalash imkoniyatlari o'rganildi. Natijalarga ko'ra, tajriba yakunida o'quvchilarda imo-ishora, yozma ifoda va

qisqa verbal javoblar orqali muloqot qilish ko'nikmalari rivojlanganligi aniqlandi. Ayniqsa, guruhli topshiriqlar jarayonida o'quvchilarning bir-biri bilan axborot almashishi va yordam so'rash holatlari ko'paygan.

Diagnostic tahlil natijalari zaif eshituvchi o'quvchilarning kommunikativ kompetensiya komponentlarida ijobiy o'zgarishlar mavjudligini ko'rsatdi. Lingvistik va pragmatik komponentlar nisbatan past darajadan o'rta darajaga ko'tarilgan bo'lsa, ijtimoiy-interaktiv ko'nikmalar sezilarli darajada rivojlangan. Bu holat texnologiya darslarining amaliy xarakteri bilan bevosita bog'liq ekanini tasdiqlaydi.

Test sinovlari natijalariga ko'ra, o'quvchilarning topshiriqlarni tushunish va bajarish ko'rsatkichlarida ijobiy dinamika kuzatildi. Dastlabki bosqichda topshiriqlarni to'liq tushungan o'quvchilar ulushi past bo'lgan bo'lsa, yakuniy bosqichda bu ko'rsatkich sezilarli darajada oshgan. Bu esa vizual materiallar va multimodal tushuntirish usullarining samaradorligini tasdiqlaydi.

Amaliy faoliyat mahsullarini tahlil qilish jarayonida o'quvchilarning tayyorlagan buyumlari, modellar va konstruksiyalari sifat jihatdan yaxshilangani aniqlandi. Shu bilan birga, guruhda ishlash jarayonida rollarni taqsimlash, o'zaro maslahatlashish va birgalikda qaror qabul qilish holatlari ko'paygan.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, texnologiya darslarida qo'llanilgan vizual, amaliy va hamkorlikka asoslangan metodlar zaif eshituvchi o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda samarali hisoblanadi. Ayniqsa, pedagogik kuzatuv va diagnostik tahlil natijalari bu jarayonda ijobiy o'zgarishlar dinamikasini yaqqol namoyon etadi.

Tadqiqot davomida pedagogik kuzatuv, diagnostik tahlil va test sinovlari natijalari asosida zaif eshituvchi o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasi bo'yicha asosiy ko'rsatkichlar eksperimentning boshlang'ich va yakuniy bosqichlarida solishtirildi. Quyidagi jadvalda ushbu o'zgarishlar umumlashtirilgan.

Kommunikativ kompetensiya ko'rsatkichlarining dinamikasi

Ko'rsatkichlar	Boshlang'ich bosqich	Yakuniy bosqich
Muloqot faolligi	Past	Yuqori
Guruhda ishlash ko'nikmasi	Cheklangan	Faol
Topshiriqlarni tushunish	Qisman	To'liq
Mustaqil fikr bildirish	Kam	O'rtacha-yuqori
Imo-ishora va yozma muloqotdan foydalanish	Cheklangan	Faol

Jadval natijalari shuni ko'rsatadiki, texnologiya darslarida multimodal yondashuv va vizual vositalardan tizimli foydalanish zaif eshituvchi o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini sezilarli darajada rivojlantirgan. Dastlabki bosqichda o'quvchilar asosan passiv ishtirok etgan va topshiriqlarni bajarishda ko'makka muhtoj bo'lgan bo'lsa, yakuniy bosqichda ularning dars jarayonidagi faolligi oshgan, guruhli ishlarda ishtiroki kuchaygan.

Ayniqsa, imo-ishora va yozma muloqotdan foydalanish ko'rsatkichlarining oshishi o'quvchilarning o'z fikrini mustaqil ifodalash imkoniyati kengayganini bildiradi. Shuningdek, topshiriqlarni tushunish darajasining "qisman" holatdan "to'liq" darajaga o'tishi vizual yo'riqnomalar va bosqichma-bosqich o'qitish metodining samaradorligini tasdiqlaydi.

Jadvalda aks etgan o'zgarishlar texnologiya darslarining amaliy va hamkorlikka asoslangan xarakteri zaif eshituvchi o'quvchilarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish uchun qulay pedagogik sharoit yaratishini ko'rsatadi.

Muhokama

Mazkur tadqiqot natijalari texnologiya darslarining zaif eshituvchi o'quvchilar kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlari yuqori ekanligini ko'rsatdi. Tadqiqot davomida qo'llanilgan multimodal yondashuv, vizual vositalar va hamkorlikka asoslangan metodlar o'quvchilarning nafaqat o'quv faoliyatiga, balki ijtimoiy muloqot jarayoniga ham faolroq jalb etilishiga xizmat qildi. Ayniqsa, texnologiya fanining amaliy xarakterga ega bo'lishi zaif eshituvchi o'quvchilarda tabiiy kommunikativ vaziyatlarni yuzaga keltirdi.

Pedagogik kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, an'anaviy darslarda ko'pincha passiv ishtirok etadigan o'quvchilar amaliy topshiriqlar, guruhli ish va birgalikdagi faoliyat jarayonida faol muloqotga kirisha boshlagan. Bu esa texnologiya darslari kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish uchun samarali didaktik muhit yaratishini tasdiqlaydi. O'quvchilarning birgalikda buyum tayyorlash, vazifalarni taqsimlash va natijani muhokama qilish jarayonida o'zaro hamkorlikka kirishishi ularning ijtimoiy moslashuviga ham ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

Tadqiqot natijalari Lev Vygotskyning ijtimoiy muhit orqali rivojlanish haqidagi nazariy

qarashlarini amaliy jihatdan tasdiqlaydi. Chunki o'quvchilar o'zaro muloqot va hamkorlik asosida yangi ko'nikmalarni egallagan hamda kommunikativ tajriba orttirgan. Ayniqsa, guruhli faoliyat davomida kuchliroq o'quvchilarning boshqalarga yordam berishi "yaqin rivojlanish zonasi" tamoyilining amaliy ifodasi sifatida namoyon bo'ldi.

Shuningdek, tadqiqotda qo'llanilgan vizual vositalar — piktogrammalar, sxemalar, rasmlar va bosqichma-bosqich yo'riqnomalar — zaif eshituvchi o'quvchilarning topshiriqlarni tushunish darajasini sezilarli oshirgani aniqlandi. Bu holat eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda vizual idrokning yetakchi o'rin tutishini yana bir bor tasdiqlaydi. O'quvchilarning axborotni ko'rish orqali qabul qilishi ularning mustaqil ishlash imkoniyatlarini kengaytirib, o'qituvchiga bo'lgan haddan tashqari qaramlikni kamaytirdi.

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat sifatida o'qituvchining metodik tayyorgarligi masalasi aniqlandi. Tadqiqot davomida ayrim pedagoglarning maxsus metodlardan foydalanishda qiyinchilikka duch kelishi kuzatildi. Bu esa inklyuziv ta'lim sharoitida faoliyat yurituvchi o'qituvchilar uchun maxsus pedagogika va defektologiya bo'yicha amaliy treninglar tashkil etish zarurligini ko'rsatadi. Chunki kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish faqat metodlarni qo'llash bilan emas, balki o'qituvchining individual yondashuvni to'g'ri tashkil eta olishi bilan ham bog'liqdir.

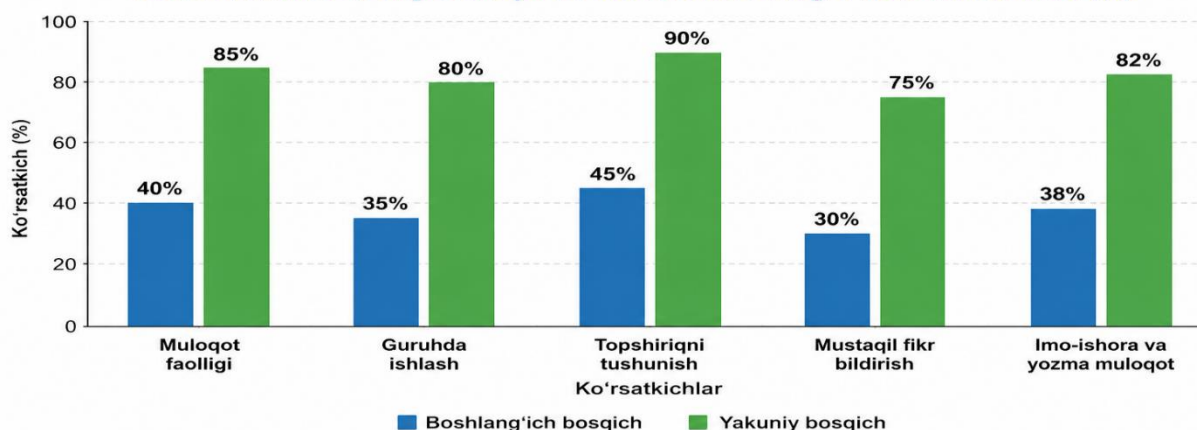
Shu bilan birga, tadqiqot davomida ayrim muammolar ham kuzatildi. Jumladan, maxsus didaktik materiallarning yetarli emasligi, texnik vositalar bilan ta'minlanganlik darajasining pastligi hamda dars vaqtining cheklanganligi metodik ishlarning samaradorligiga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatdi. Ayrim hollarda guruhdagi o'quvchilarning kommunikativ imkoniyatlari turlicha bo'lgani sababli individual yondashuvni tashkil etish qo'shimcha vaqt talab qildi.

Biroq barcha qiyinchiliklarga qaramay, tadqiqot natijalari texnologiya darslarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar mavjudligini ko'rsatdi. Ayniqsa, multimodal yondashuv, raqamli texnologiyalar va interaktiv metodlarning uyg'un qo'llanilishi zaif eshituvchi o'quvchilarning darsdagi faolligi, ijtimoiylashuvi va mustaqil fikrlashini rivojlantirishda samarali omil bo'lib xizmat qilishi aniqlandi.

Kelgusida ushbu yo'nalishda raqamli pedagogik platformalar, interaktiv vizual dasturlar va maxsus moslashtirilgan metodik qo'llanmalarni ishlab chiqish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bu esa inklyuziv ta'lim sifatini oshirish bilan birga, zaif eshituvchi o'quvchilarning jamiyatdagi faol ishtirokini ta'minlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida zaif eshituvchi o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasida kuzatilgan o'zgarishlar pedagogik kuzatuv, diagnostik tahlil va amaliy faoliyat natijalari asosida umumlashtirildi. Olingan ma'lumotlarni vizual tarzda ifodalash maqsadida kommunikativ kompetensiyaning asosiy ko'rsatkichlari bo'yicha diagramma ishlab chiqildi. Diagrammada tajriba boshidagi va yakuniy bosqichdagi natijalar o'zaro taqqoslanadi.

Kommunikativ kompetensiya ko'rsatkichlarining o'sish dinamikasi (%)

Izoh:

Diagrammada tajriba boshidagi va yakuniy bosqichdagi natijalar taqqoslangan. Barcha ko'rsatkichlarda ijobiy o'sish kuzatildi. Eng yuqori o'sish "Topshiriqni tushunish" (45% dan 90% gacha) va "Muloqot faolligi" (40% dan 85% gacha) ko'rsatkichlarida qayd etildi. Bu texnologiya darslarida qo'llanilgan multimodal, amaliy va hamkorlikka asoslangan metodning samaradorligini ko'rsatadi. Shuningdek, "Mustaqil fikr bildirish" va "Imo-ishora va yozma muloqot" ko'rsatkichlarining oshishi o'quvchilarning o'z fikrini ifodalash va kommunikativ vositalardan foydalanish ko'nikmalarining rivojlanishini tasdiqlaydi.

Diagramma natijalari shuni ko'rsatadiki, texnologiya darslarida qo'llanilgan multimodal va

hamkorlikka asoslangan metodlar zaif eshituvchi o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini sezilarli darajada rivojlantirgan. Ayniqsa, topshiriqlarni tushunish va muloqot faolligi ko'rsatkichlarida yuqori o'sish kuzatilgan. Boshlang'ich bosqichda o'quvchilarning aksariyati muloqotga kirishishda qiyinchilikka duch kelgan bo'lsa, tajriba yakunida guruhli faoliyat va vizual qo'llab-quvvatlash orqali ularning ijtimoiy faolligi oshgan. Diagrammadagi ko'rsatkichlar guruhda ishlash va mustaqil fikr bildirish ko'nikmalarining ham rivojlanganini tasdiqlaydi. Shuningdek, imo-ishora va yozma muloqotdan foydalanish darajasining oshishi o'quvchilarning kommunikativ vositalardan samarali foydalanishni o'rganganini ko'rsatadi. Bu esa texnologiya darslarining amaliy va interaktiv xarakteri zaif eshituvchi o'quvchilar uchun samarali kommunikativ muhit yaratishini yana bir bor tasdiqlaydi.

Xulosa

Texnologiya darslarida zaif eshituvchi o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish ta'lim jarayonining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Amaliy faoliyatga asoslangan darslar o'quvchilarning muloqotga kirishishi, hamkorlikda ishlashi va o'z fikrini erkin ifodalashi uchun qulay pedagogik muhit yaratadi. Ayniqsa, vizual vositalar, multimodal yondashuv hamda guruhli ish shakllarining qo'llanilishi o'quvchilarning kommunikativ faolligini oshirishga xizmat qiladi. Texnologiya fanining amaliy xarakteri zaif eshituvchi o'quvchilarda ijtimoiy moslashuv, jamoada ishlash va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarining shakllanishiga yordam beradi. Piktogrammalar, sxemalar, yozma yo'riqnomalar va imo-ishora vositalari orqali axborotni yetkazish o'quv materialini tushunishni yengillashtiradi hamda o'quvchilarning o'zaro muloqotini faollashtiradi. Shuningdek, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda o'qituvchining metodik tayyorgarligi muhim omil sanaladi. Inklyuziv ta'lim muhitida faoliyat yurituvchi pedagoglardan individual yondashuvni to'g'ri tashkil etish, interaktiv metodlardan samarali foydalanish va qo'llab-quvvatlovchi kommunikativ muhit yaratish talab etiladi. Zaif eshituvchi o'quvchilar bilan ishlashda innovatsion pedagogik texnologiyalar va raqamli vositalardan foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishga imkon beradi. Shu bois texnologiya darslarini zamonaviy metodik asosda tashkil etish, maxsus didaktik materiallarni ko'paytirish hamda pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Texnologiya darslari zaif eshituvchi o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish, ularning ijtimoiy faolligini oshirish va jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyasini ta'minlashda samarali pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Выготский Л.С. Мышление и речь. — Москва: Педагогика, 1982. — 287 с.
2. Боскис Р.М. Глухие и слабослышащие дети. — Москва: Просвещение, 1975. — 247 с.
3. Зыков С.А. Методика обучения глухих детей языку. — Москва: Просвещение, 1977. — 312 с.
4. Кузьмина Н.В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения. — Москва: Высшая школа, 1990. — 119 с.
5. Малофеев Н.Н. Специальное образование в меняющемся мире. — Москва: Просвещение, 2010. — 319 с.
6. Селиверстов В.И. Основы специальной педагогики. — Москва: Владос, 2004. — 384 с.
7. Clark M.D. Teaching Students with Hearing Loss in Inclusive Settings. — London: Routledge, 2015. — 214 p.
8. UNESCO. Inclusive Education Guidelines. — Paris: UNESCO Publishing, 2017. — 45 p.
9. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. — Toshkent, 2020.
10. Nurmuhamedova L.Sh. Maxsus pedagogika asoslari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. — 256 b.
11. Po'latova P.M. Inklyuziv ta'lim pedagogikasi. — Toshkent: O'qituvchi, 2021. — 198 b.